Senedd Cymru
Ymchwil y Senedd

Materion cyfansoddiadol

Adroddiad Monitro

Tachwedd 2026

Rhagor o wybodaeth:
ymchwil.senedd.cymru

Senedd Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl.

Mae'r Senedd fel y'i gelwir, yn deddfu ar gyfer Cymru, yn cytuno ar drethi yng Nghymru, ac yn dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

Gallwch weld copi electronig o'r ddogfen hon ar wefan y Senedd:
www.senedd.cymru

Gellir cael rhagor o gopïau o'r ddogfen hon mewn ffurfiau hygyrch, yn cynnwys Braille, print bras, fersiwn sain a chopïau caled gan:

Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1NS

Tel: **0300 200 6565**

© Hawlfraint Comisiwn y Senedd Cymru 2026
Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difrïol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Senedd Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Senedd Cymru
Ymchwil y Senedd

Materion cyfansoddiadol

Adroddiad Monitro

Tachwedd 2026

Awdur:
Adam Cooke

Bwriad yr adroddiad monitro hwn yw rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i Aelodau o'r Senedd a rhanddeiliaid sydd â diddordeb am ddatblygiadau polisi allweddol sy'n ymwneud â materion cyfansoddiadol.

Mae'r adroddiad yn cwmpasu'r cyfnod rhwng **2 Medi 2026 a 4 Tachwedd 2026**.

Rhagor o wybodaeth:
ymchwil.senedd.cymru

Cynnwys

1. Cyfansoddiad: Cymru 6

2. Cyfansoddiad: Y DU 8

3. Cysylltiadau rhynglywodraethol a rhyngseneddol 9

4. Etholiadau ac ymgysylltu 11

5. Deddf Marchnad Fewnol y DU a fframweithiau cyffredin ... 13

6. Cydsyniad deddfwriaethol a deddfu 14

1. Cyfansoddiad: Cymru

Mae Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru yn cynnwys nifer o ymrwymiadau sy'n ymwneud â'r cyfansoddiad.

Mae'r rhain yn cynnwys:

- Sefydlu Comisiwn Cenedlaethol newydd i ddarparu cyngor annibynnol i Lywodraeth Cymru ar ddyfodol cyfansoddiadol Cymru, gan adeiladu ar waith y Comisiwn Annibynnol ar Ddyfodol Cyfansoddiadol Cymru.
- Gofyn yn ffurfiol am ddatganoli'r hawl i benderfynu ar yr amserlen, y cwestiwn a'r broses ar gyfer refferendwm annibyniaeth; a
- Dilyn trywydd datganoli pwerau pellach dros feysydd megis trafnidiaeth, cyfiawnder, plismona, adnoddau naturiol, ynni, Ystad y Goron a llesiant.

Ar 1 Hydref 2026, ysgrifennodd Prif Weinidog Cymru **at Brif Weinidog y DU i amlinellu ei flaenoriaethau ar gyfer datganoli pellach.**

Cafodd y llythyr ei grybwyll ar y cyfryngau cymdeithasol ond ni chafodd ei gyhoeddi ar wefan Llywodraeth Cymru. Roedd yn cynnig sail resymegol dros ddatganoli pwerau ar gyfer y meysydd a ganlyn:

- Plismona a chyfiawnder;
- Seilwaith y rheilffyrdd; ac
- Ystad y Goron.

Galwodd hefyd am ddiwygio'r trefniadau cyllido ar gyfer Cymru ac awgrymodd bod angen Bil Cymru newydd.

Ar 1 Hydref 2026, cynhaliodd Pwyllgor y Cyfansoddiad, Cyfiawnder a Materion Allanol sesiwn dystiolaeth lafar gyda Dafydd Trystan Davies AS, y Gweinidog Cabinet dros Effeithiolrwydd Llywodraeth a'r Cyfansoddiad.

Trafodwyd meysydd yn cynnwys cysylltiadau rhynglywodraethol, comisiwn sefydlog arfaethedig Llywodraeth Cymru ar y cyfansoddiad, a gwaith y Comisiwn ar Gyfiawnder yng Nghymru.

Wrth ymateb i addewid Prif Weinidog y DU i ddatganoli mwy o bwerau i ranbarthau Lloegr, dywedodd arweinydd Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru na ddylai cynghorau Cymru gael eu "gadael ar ôl".

Dywedodd y Cynghorydd Anthony Hunt na fyddai am weld Prif Weinidog y DU yn ochrgamu Llywodraeth Cymru, ond dywedodd y dylai datganoli pwerau i Gymru ymwneud â mwy na dim ond Llywodraeth Cymru.

Mae Pwyllgor y Cyfansoddiad, Cyfiawnder a Materion Allanol wedi gwahodd Andy Burnham AS, Prif Weinidog y DU, i gyflwyno tystiolaeth.

Hoffai'r Pwyllgor drafod sut mae Llywodraeth y DU yn ymateb i argymhellion y Comisiwn Annibynnol ar Ddyfodol Cyfansoddiadol Cymru yn ogystal â Chomisiynau, Ymchwiliadau ac Adolygiadau eraill sydd wedi'u cynnal i faterion cyfansoddiadol yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

2. Cyfansoddiad: Y DU

Mae Pwyllgor Cyfansoddiad Tŷ'r Arglwyddi wedi parhau â'i ymchwiliad i ddiogelwch cyfansoddiadol y DU.

Yn ddiweddar, mae'r Pwyllgor wedi clywed tystiolaeth lafar gan y bobl a ganlyn:

- **Cyn-uwch weision cyhoeddus**;
- **Dominic Cummings, Cyn Brif Gynghorydd i Brif Weinidog y DU**;
- **Academyddion o brifysgolion Sydney ac Ottawa**; a
- **Danny Kruger, Aelod o Senedd y DU**.

Cafodd Fil Tŷ'r Arglwyddi (Ail Siambr Amgen) ei ail ddarlleniad yn Nhŷ'r Arglwyddi.

Cyflwynwyd y **Bil Aelod Preifat** gan y Farwnes Smith o Lanfaes, ac mae'n ceisio sefydlu fframwaith i'r Ysgrifennydd Gwladol ymgynghori â rhanddeiliaid ynghylch ail siambr amgen i Dŷ'r Arglwyddi.

Yn gynharach ym mis Hydref, **cafwyd dadl yn Neuadd San Steffan** ar ddiwygio Tŷ'r Arglwyddi, dan arweiniad Dr Simon Opher AS.

Cafwyd dadl yn Nhŷ'r Arglwyddi ar gynigion ar gyfer cyfansoddiad ysgrifenedig ar gyfer y Deyrnas Unedig.

Fe wnaeth cyn-Ysgrifennydd Gwladol Cymru, yr Arglwydd Murphy o Dorfaen, dynnu sylw at sut mae datganoli wedi newid natur y cyfansoddiad dros y 30 mlynedd diwethaf.

Gofynnodd yr Arglwydd Macintosh o Eastwood gwestiwn llafar yn Nhŷ'r Arglwyddi ynghylch cydweithio rhwng Llywodraeth y DU a llywodraethau datganoledig wrth ddarparu gwasanaethau cyhoeddus.

Wrth ymateb, nododd y Gweinidog, er bod y rhan fwyaf o wasanaethau cyhoeddus wedi'u datganoli, fod Llywodraeth y DU wedi ymrwymo i berthynas gydweithredol â'r llywodraethau datganoledig. Nododd hefyd y bydd Prif Weinidog y DU yn cadeirio cyfarfod o'r Cyngor Economaidd Cenedlaethol i drafod ymhellach rymuso'r rhanbarthau ledled y DU trwy fwy o ddatganoli.

3. Cysylltiadau rhynglywodraethol a rhyngseneddol

Ym mis Medi 2026, llofnodwyd Cytundeb Caerdydd, gan Brif Weinidog Cymru a Phrif Weinidog yr Alban, sy'n nodi pwrpas a gweledigaeth a rennir i gydweithio ar faterion o ddiddordeb cyffredin i'r ddwy genedl.

Mae'r cytundeb yn cynnwys ymrwymiad i gydweithio mewn perthynas â threfniadau cyfansoddiadol a llywodraethu.

Ar yr un diwrnod, cyfarfu Prif Weinidog Cymru, Rhun ap Iorwerth AS, ag **arweinwyr Plaid Genedlaethol yr Alban a Sinn Fein** i drafod diwygio cyfansoddiadol ac i lofnodi memorandwm cyd-ddealltwriaeth.

Mae Pwyllgor y Cyfansoddiad, Cyfiawnder a Materion Allanol yn cynnal ymchwiliad i'r Cytundeb Cysylltiadau Rhyngsefydliadol.

O dan y cytundeb, rhaid i Lywodraeth Cymru roi gwybod i bwyllgorau'r Senedd pan fydd yn cymryd rhan mewn cyfarfodydd rhynglywodraethol ffurfiol, a phan fydd yn bwriadu rhoi cydsyniad i Lywodraeth y DU arfer pŵer deddfwriaethol dirprwyedig mewn maes datganoledig sy'n effeithio ar Gymru.

Mae'r Pwyllgor yn bwriadu defnyddio tystiolaeth o'r sesiynau yn ei drafodaethau â Llywodraeth Cymru ar gytundeb newydd.

Cyfarfu Cyngor Economaidd Cenedlaethol y cenhedloedd yn Glasgow ar 30 Hydref.

Fe wnaeth Andy Burnham AS, Prif Weinidog y DU gynnull y cyfarfod gyda Phrif Weinidog Cymru, Prif Weinidog yr Alban, a chynrychiolwyr o Ogledd Iwerddon. Cynigiodd Prif Weinidog y DU y byddai'n gweithio gyda'r llywodraethau datganoledig i edrych ar **fodel fyddai'n dod â mwy o ddatganoli** i Gymru a'r Alban.

Bu i Brif Weinidog Cymru gyfarfod â Phrif Weinidog y DU yn dilyn y cyfarfod o'r Cyngor Economaidd Cenedlaethol.

Rhoddodd Prif Weinidog y DU groeso i'r hyn a alwodd yn **drafodaethau cadarnhaol** yn y Cyngor a nododd ymrwymiad Prif Weinidog Cymru i edrych ar sut y gallai pob llywodraeth gyfrannu at rymuso rhanbarthol, ail-ddiwydiannu a chyflawni twf da ym mhob cod post. Dywedodd Prif Weinidog Cymru fod

“consensws calonogol” bod angen “diwygio, ar frys”, y pwerau cyllidol a benthyca sydd ar gael i Lywodraeth Cymru.

4. Etholiadau ac ymgysylltu

Cyhoeddodd y Comisiwn Etholiadol ei adroddiad ar etholiad y Senedd yn 2026.

Mae'r adroddiad yn ystyried sut y cynhaliwyd yr etholiad, sut brofiad oedd cymryd rhan i bleidleiswyr ac ymgyrchwyr, a pha wersi y gellir eu dysgu. Mae'n dweud y cafodd yr etholiad, ar y cyfan, ei gynnal yn dda.

Ymhlith ei gasgliadau, dywed fod “cam-drin a bygwth ymgeiswyr yn parhau i fod yn bryderon difrifol a chynyddol” a bod pleidleiswyr “yn dal i bryderu am gywirdeb gwybodaeth etholiadol.”

Cyhoeddodd Comisiwn Democratiaeth a Ffiniau Cymru y bydd yn adolygu etholaethau'r Senedd, yn unol â'r Ddeddf Comisiwn Democratiaeth a Ffiniau Cymru etc. 2013.

Bydd y Comisiwn **yn cyhoeddi ei gynigion cychwynnol** yn gynnar yn 2027, a fydd yn sbarduno cyfnod ymgynghori o wyth wythnos. Rhaid cyflwyno penderfyniadau terfynol i Weinidogion Cymru cyn 1 Rhagfyr 2028.

Mae'r Comisiwn wedi **cyhoeddi canllaw** i'r adolygiad.

Cymeradwyodd y Senedd reoliadau ynghylch cofrestru pleidleiswyr yn awtomatig ar gyfer etholiadau'r Senedd ac etholiadau llywodraeth leol.

Cyhoeddodd y Pwyllgor Llywodraeth Leol, Tai a Chynllunio ei **adroddiad ar y rheoliadau,** ac roedd mwyafrif o aelodau'r Pwyllgor o'r farn y dylid cymeradwyo'r rheoliadau heb ddiwygiad sylweddol.

Mae'r Comisiwn Etholiadol wedi cyhoeddi canllawiau i Swyddogion Cofrestru Etholiadol ynghylch Cofrestru Pleidleiswyr yn Awtomatig.

Mae'r Comisiwn hefyd wedi **diweddaru ei ganllawiau** ar gynnal cofrestru etholiadol yng Nghymru, i adlewyrchu'r newidiadau hyn.

Mae Bil Cynrychiolaeth y Bobl yn mynd drwy'r cyfnod Pwyllgor yn Nhŷ'r Arglwyddi.

Bydd y Bil yn gwneud sawl newid i etholiadau yng Nghymru, gan gynnwys gostwng yr oedran pleidleisio i 16 ar gyfer etholiadau Senedd y DU ac ymestyn swyddogaethau gorfodi'r Comisiwn Etholiadol.

5. Deddf Marchnad Fewnol y DU a fframweithiau cyffredin

Ar 22 Medi 2026, gwnaeth Llywodraeth Cymru ddatganiad llafar ar ei chynllun dychwelyd ernes arfaethedig.

Cadarnhaodd Llyr Gruffydd AS, y Gweinidog Cabinet dros Wydnwch Gwledig a Chynaliadwyedd, y bydd cynwysyddion gwydr yn cael eu cynnwys yn y cynllun “o’r diwrnod cyntaf”, ond bydd cyfnod pontio o bedair blynedd lle na fydd ernes yn berthnasol ac na fydd angen labelu penodol i’r Cynllun Dychwelyd Ernes.

Mae Llywodraeth Cymru wedi ysgrifennu at Lywodraeth y DU a’r llywodraethau datganoledig eraill i geisio eithriad o Ddeddf Marchnad Fewnol y DU er mwyn cychwyn yr ail gam o wahardd plastigau untro.

Mae **Deddf Diogelu'r Amgylchedd (Cynhyrchion Plastig Untro) (Cymru) 2023** yn ei gwneud yn drosedd i gyflenwi neu gynnig cyflenwi rhai cynhyrchion plastig untro. Dechreuodd cyfnod cyntaf y gwaharddiadau ym mis Hydref 2023. Bydd yr ail gyfnod yn cynnwys gwahardd bagiau siopa plastig untro, caeadau polystyren ar gyfer cwpanau a chynwysyddion cludfwyd a chynhyrchion plastig ocso-ddiraddadwy.

Dechreuodd Llywodraeth yr Alban ymgynghori ar ei gynigion i gyflwyno capiau ar brisiau eitemau bwyd hanfodol.

Mae'r ddogfen ymgynghori yn cydnabod y bydd yr egwyddor o beidio â gwahaniaethu ar gyfer nwyddau, o bosibl yn berthnasol i unrhyw ddarpariaethau deddfwriaethol yn y dyfodol, ac y byddai hyd a lled derfynol unrhyw gynllun yn ystyried yr effeithiau posibl ar fasnach o fewn y DU.

6. Cydsyniad deddfwriaethol a deddfu

Ar 21 Medi 2026, cynhaliodd y Pwyllgor Deddfwriaeth sesiwn dystiolaeth gyda'r Cwnsler Cyffredinol, Elfyn Llwyd, a'r Gweinidog Cabinet dros Effeithiolrwydd Llywodraeth a'r Cyfansoddiad, Dafydd Trystan Davies AS.

Wrth siarad am y memorandwm cyd-ddealltwriaeth arfaethedig ar Gonfensiwn Sewel, dywedodd y Gweinidog Cabinet **ei fod yn disgwyl** i Lywodraeth y DU gyflwyno cynigion am y Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth yn y misoedd nesaf. Ychwanegodd nad oedd yn glir beth yn union yr oedd hyn yn ei olygu.

Mae'r Pwyllgor Busnes wedi cytuno i gynnal adolygiad o'r broses cydsyniad deddfwriaethol yn y Senedd.

Fel rhan o'r adolygiad hwn, mae wedi gofyn i'r Pwyllgor Deddfwriaeth gynnal adolygiad o'r weithdrefn a ddefnyddir gan y Senedd i ystyried a rhoi ei chydsyniad i Filiau perthnasol Senedd y DU. Mae'r Pwyllgor wedi **cyhoeddi galwad wedi'i thargedu am dystiolaeth** i lywio ei adolygiad.

Cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei Rhaglen i Wella Hygyrchedd Cyfraith Cymru.

Mae'r Rhaglen yn cynnwys ymrwymiadau i gydgrynhoi a chodeiddio cyfraith Cymru ymhellach, i hyrwyddo defnyddio'r Gymraeg ac i archwilio sut y gall technoleg helpu i lunio a chynnal deddfwriaeth, a hwyluso dealltwriaeth ohoni.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cau gwefan Cyfraith Cymru gan drosglwyddo rhan o'r cynnwys i wefan y Llywodraeth.

Mae hyn yn rhan o raglen Llywodraeth Cymru i wneud y gyfraith yn fwy hygyrch.